

Vald. Andersen: Fra Alheden. Poul Kristensens Forlag, Herning, 1975. Ill. med kort og billeder af Hans Smidth. 159 s. Kr. 56.

Få egne er skildret så ofte som *Alheden*, den nu forsvundne. En del af særpræget fremhæves med de tre ord, som er undertitlen til Vald. Andersens tredje bog om Alheden: »Lyng – Landbrug – Plantager«. Forgængerne var »Alheden med Frederiks sogns historie« (1953) og »Den jyske hede kolonisation« (1970). Hertil slutter sig flere afhandlinger om emnet. Formålet med Vald. Andersens nye bog er – hedder det i »Forord« – at tale om »en landvinding, der efter tidsomstændighederne må betragtes som enestående«, idet den blev påbegyndt og længe videreført uden de tekniske hjælpemidler, som en senere tidsalder fik til rådighed. Det bør nok siges, at æren for det »enestående«, som her blev udført »ved menneskeligt – og studentenes – slid og slæb«, også tilkommer tusinder af bønder, måske titusinder, som i århundreders løb med samme eller tilsvarende hjælpemidler indvandt dyrket land fra de vidtstrakte lyngheder. Disse danske hedeopdyrkere fra en svunden fattig tid fremtræder i historiske skildringer som regel ret tilfældigt og anonymt, mens de tyske kolonisters navne og forskellige bedrifter har fået megen, men – så vidt det er anmelderen bekendt – endnu langt fra afsluttende omtale.

Om den store landvinding i Alheden har Vald. Andersen oplyst mere i de tidligere bind. Bortset fra indledningen og afsnittet »Plantager« (s. 70–121), som indeholder interessante enkeltheder om de forskellige ældre plantninger, samt det noget mindre kapitel om »Den kgl. vildtbane« (der jo mest omhandler fredning og jagttrettigheder), er emnerne en broget samling småstykker, her nævnt uden citationstegn: Ulvejagt, Herremanden på Hald (Fr. Schinkel), Kongemosen, Hedebrand, Kolonister som drabsmænd, En usædvanlig retsforfølgelse, Niels Michelsen i Fløjgård og kolonisterne i Grønhøj, Niels Cramer, kolonist og »klog mand«. Altsammen underholdende lokalhistorie, mere eller mindre lødige. Affæren med de tre kolonister, der slog en fjerde, ret ilde omtalt kolonist i Havredal til døde, blev til beskæmmelse for det stedlige retsvæsen, idet alle delinkventerne undveg! – »Registre« er på 14 spalter, mest person- og stednavne. Malerier af Hans Smidth er altid gensyn værd, selv i en svag, mørk gengivelse.

Fridlev Skrubbeltrang

Olle Lundsjö: Fattigdomen på den svenska landsbygden under 1800-talet, Stockholm, 1975. 208 s.

Olle Lundsjö's bog er bind nr. 1 udgivet af Ekonomisk-historiska institutionen ved Stockholms Universitet og er blevet til inden for rammerne af forskningsprojektet om det svenske agrarsamfunds strukturforandringer og tilpasning til befolkningsforøgelsen i det 18. og 19. århundrede. Fattigdommen ansues i bogen fra lens- ned til sogneniveau, medens en egentlig analyse på individniveau varetages af andre inden for projektet.

Som baggrund for studiet skitseres befolkningsudviklingen i Sverige, specielt den demografiske transition, og de teorier om samspillet mellem befolkningsforøgelse og velstand, som er fremført af bl. a. Malthus, Keynes, Hicks, Kuznets og Ester Boserup. I kapitel 2 diskuteres definitioner på fattigdom. Mange forskere mener her, at eksistensminimum er det naturlige udgangspunkt for en sådan definition, men hertil er rent forskningsmæssigt knyttet adskillige problemer m.h.t. levnedsmiddelforsyningens omfang og kvalitet. Ingen af de diskuterede metoder synes i tilstrækkelig grad at kunne indkredse de personer, hvis levestandard var på et minimum og forfatteren vælger derfor en helt ny definition: Fattige er de voksne personer, der ikke er i stand til at betale skat.

Blandt de forskellige skattematerialer vælges »kurhusavgiften«, som i 1818 (m.h.p. bekæmpelse af veneriske sygdomme) pålagdes alle voksne personer, der var skrevet i mand-

tal. Den, der kun betalte en enkelt skat, betalte nemlig altid »kurhusavgift«. Det er derfor muligt at inddele de fattige i 2 grupper: De, der var så ringe stillede, at de allerede ved skatteansættelsen blev fritaget for skat, og de, der blev skatteansatte, men ikke kunne svare de krævede beløb.

I bogens største kapitel analyseres fattigdommens og næringsmiddelforsyningens ændringer, specielt i perioden 1825-35. Af de demografiske komponenter inddrages kun fødsels- og dødstal, de lige så vigtige vielses- og vandringsstal udelades; trods det er kapitlet en spændende gennemgang af konjunkturforhold og en beregning af »fattigkvoter« – d.v.s. den andel af befolkningen over 18 år, som falder ind under forfatterens definition på fattige – som viser interessante forskelle mellem de enkelte len med Stockholms len som det bedst stillede. Som et forsøg korreleres høstresultater og priser, hvorefter der opstilles en model, som inkluderer fattigdomskvoter og høstudbytte og priser på havre og rug for såvel det pågældende år som de nærmest foregående. Gennem en trinvis multipel regression forsøges afhængigheden afklaret, men rimeligvis p.g.a. multikollinearitet kan selv efter en korrektion kun 68 % af fattigdommens ændringer forklares af de valgte variable.

På grund af modellens fiasko analyseres fattigdommen efter 1860 på traditionel vis ud fra den valgte definition, dog må en forklaring på de meget forskellige fattigkvoter fra landsdel til landsdel henvises til senere studier. Udviklingen kan med forbehold for det spinkle materiale sammenfattes i, at efter alt at dømme faldt antallet af fattige i Sverige med 0,1-0,3 % årligt og landet kan dermed siges at have tilpasset sig de vanskeligheder, en stærkt stigende befolkning skabte.

Bogen er absolut værdifuld på grund af de indledende kapitlers teoretiske diskussion og interessant gennem forsøget på en modelforklaring. Anmelderen hælder dog til den anskuelse, at resten af bogen hviler på et tyndt grundlag. Om kurhusafgiften oplyses nemlig s. 45, at »Varje kurhusdirektion ägde rätt att inom vissa gränser bestämme avgiftens storlek« og at »Beloppet kunde dock växla mellan olika år och mellan olika kurhusdistrikt«. Disse oplysninger ses ikke at være anvendt, forfatteren har alene beskæftiget sig med den udskrevne skat og dens inddrivelse. Med det perspektiv om forskellig udskrivningspraksis, der i ovennævnte citater åbnes mulighed for, kan en regional sammenligning med forfatterens begrebsapparat ikke tillægges betydning uden en nærmere forklaring. Ligeledes får det stå hen i det uvisse, om de faldende fattigdomskvoter er et resultat af stigende velstand eller om det blot er et udtryk for kurhusafgiftens relativt dalende betydning. Måtte de senere studier give en forklaring herpå.

Anders V. Kaare Frederiksen

Harald Jørgensen: Fra Arbejdsanstalt til Forsorgshjem. Træk af den offentlige forsorgs udvikling i København igennem de sidste 150 år. Københavns Kommunes Socialdirektorat, 1972. 180 s., ill.

Når denne bog stadig flere år efter udgivelsen påkalder sig læserens opmærksomhed, skyldes det ikke mindst, at den på udmærket vis supplerer Harald Jørgensens tidligere bog om »Det offentlige fattigvæsens historiske udvikling i Danmark i det 19. årh.« (Kbh. 1940 og 1975) med en længe savnet fremstilling af det københavnske fattigvæsens udvikling i det 19. og 20. årh. Bogen er udgivet i 150-året for ibrugtagningen af Københavns fattigvæsens arbejdsanstalt, i daglig tale kaldet Ladegården, og er ligesom de to tidligere bøger af Harald Jørgensen »Fra lemmestiftelse til moderne plejehjem«, 1969 og »Omsorgen for børn og unge i København gennem 250 år«, 1969 udgivet af Københavns Kommunes Socialdirektorat til belysning af socialvæsenets udvikling i seneste århundreder.